

УДК 378.147:785

О. В. Плотницька,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

plotnic18@mail.ru

ORCID: 0000-0003-3770-977X

ЗАСТОСУВАННЯ ФЕНОМЕНУ ІНТЕГРАЦІЇ ДИСЦИПЛІН ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядаються основні складові частини поняття феномену інтеграції дисциплін художньо-естетичного циклу. Також розкрито сутність синергетичних принципів в сучасній освіті та мистецтві, які полягають у баченні синергетикою світу і людини як складних систем, що самоорганізуються і знаходяться в ситуації системно – цілісної єдності. Подано прийоми використання інтеграції дисциплін художньо-естетичного циклу на заняттях з основного музичного інструменту.

Ключові слова: феномен інтеграції дисциплін художньо-естетичного циклу, синергетика, музично-виконавська діяльність, професійна підготовка, майбутній учитель музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Вчитель музичного мистецтва є унікальною особистістю, оскільки музика навчає його особливому виду пізнання – пізнання через емоційну сферу, адже саме вона перетворює всі зовнішні впливи на переживання й унікальний власний емоційний досвід. Під впливом музичного мистецтва формуються ціннісні орієнтації особистості, духовна та естетично-емоційна культура, здатність до художньо-естетичного споглядання і самозаглиблення, формується цілісність художньої картини сучасного світу. Музичне мистецтво наповнює людину не лише позитивними чи негативними емоціями і переживаннями, але у процесі музичної діяльності кожен студент має можливість ознайомитись із історичними епохами, особистостями, що творили історію і культуру кожного стилю і напрямку мистецтва, засвоює найкращі зразки поезії, літератури, синтетичних видів мистецтва, інколи навіть і деякі математичні і фізичні поняття, пов'язані зі звуком, тембром, кольором.

Мета статті – розкрити основні принципи застосування феномену інтеграції дисциплін художньо-естетичного циклу у контексті наукових підходів під час процесу музично-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Основний зміст статті. Інтеграція дисциплін художньо-естетичного циклу надає можливість кожній особистості відтворити погляд на сучасний світ через плюральність та еkleктичність культури, суспільства власного досвіду. Мистецтво допомагає відтворити бачення ідеального світу засобами художнього образу, особливими, тільки даній особистості властивими засобами відтворення дійсності. Кожен вид мистецтва, як правило, відбиває фрагменти дійсності відповідно власним виразним можливостям. А інтеграція мистецтв може створити цілісну художню модель явища, події, часу, простору, світу тощо.

Як зазначає в своєму дослідженні Ю. О. Хайрулліна, звернення до феномену інтеграції дисциплін художньо-естетичного циклу в контексті педагогіки мистецтва можливе за умов:

- використання інтеграції як педагогічної технології може бути порівняне з природним засобом отримання інформації, тобто чуттєвим шляхом;
- інтегрування дисциплін художньо-естетичного циклу має створити у свідомості дитини художній прототип цілісної картини світу та людини в ньому;
- звернення до інтеграції, як до принципу освіти, додає навчально-виховному процесу структурної єдності та ідейної довершеності, підтверджуючи реальні зв'язки, що існують між галузями знань. Дані зв'язки майже знехтувані традиційною освітньою системою внаслідок автономності програм навчальних дисциплін;
- значення феномену інтеграції дисциплін художньо-естетичного циклу не тільки у здатності комбінаторного поєднання деяких елементів до гіпотетичного цілого, а в потенції до оновлення змісту освіти та до засобу формування світоглядної системи дитини. За таких умов, навчально-виховний процес у загальноосвітньому закладі сприймається як цілеспрямоване прилучення особистості до світових надбань культури та як інтеграція життєвого досвіду дитини з культурним досвідом нації.

У науковій літературі, зокрема, виділяються такі напрямки інтеграції, які можемо застосовувати й у педагогіці мистецтва: формування комплексних міждисциплінарних проблем і напрямків досліджень; перенесення ідей, законів, принципів, концепцій з однієї галузі знань в іншу при їхній взаємодії; використання поняттєво-концептуального апарату, методів і засобів одного виду мистецтва іншими; універсалізація засобів мови мистецтва; виникнення блоків наук (технічних, математичних, природних, гуманітарних) і встановлення взаємозв'язку і взаємодії між науками, що складають ці блоки; зближення фундаментальних і прикладних наук, теоретичних і емпіричних; вироблення загальнонаукових і

конкретно наукових засобів, способів і форм пізнання і діяльності; посилення інтегративної ролі філософії; створення нових педагогічних технологій в галузі педагогіки мистецтва.

Педагогіка мистецтва і сучасна наука приділяє цьому питанню значну увагу, оскільки в умовах швидкого росту об'єму інформації можливість її сприйняття й осмислення різко зменшується. Вихід вбачаємо у засвоєнні структурованих знань, що становлять собою певний комплекс, систему. Майбутнє художньо-педагогічної освіти пов'язане із синтезом різних навчальних предметів, і, насамперед предметів гуманітарного циклу в парадигмі культури, розробкою інтегрованих курсів, взаємозв'язком і взаємопроникненням усіх дисциплін художньо-естетичного циклу. "Наприкінці нашого століття міждисциплінарний синтез, спрямований на вироблення нових імперативів розвитку, технологій виживання, ідеології XXI століття, став не грою розуму, не академічною програмою, що народилася в кабінетній тиші, а нагальною потребою". Ось тому "розвиток нелінійної математики, синергетики, а з ними і новий погляд на світ і умови життя в ньому – не чергова мода, а природна стадія розвитку науки і культури", стадія подолання епохи "історичної несвідомості" на користь "епохи усвідомленої необхідності", "повноліття людства" [2: 123].

Філософською основою інтеграції є синергетика (у перекладі з грецької – "сприяння", "співробітництво"). Синергетика виступає центром інтеграції самих різних наук і культури суспільства в цілому, а синергетичний підхід ініціює ідеї і методи концептуального осмислення саморозвитку і самоорганізації природного і соціального буття. У сучасних дослідженнях синергетичний принцип організації поширюється на моделі творчості і мистецтва. Ці дослідження дозволяють розглядати мистецтво як продукт процесу саморозвитку і самоорганізації суспільства. Мистецтво формує єдність свідомості людей певної епохи, загальні уявлення про світ, упорядковує міжособистісні відносини, взаємозв'язки і взаємодію людей. Разом з тим воно є необхідною умовою і засобом сходження людини до вершин культури, а також виступає своєрідним барометром, що вимірює ступінь гуманності і моральності суспільства, його розуміння краси і гармонії.

Синергетична парадигма набуває усе більшого поширення, тому що сама логіка розвитку окремих наук і їхнього предмета змушує дослідників розглядати досліджувані системні об'єкти з позиції їхньої самоорганізації. У сучасній науці йде інтенсивний процес інтеграції окремих галузей наукового знання. Самі перспективні наукові відкриття знаходяться на межі окремих наук. І в цьому процесі інтеграції, за визначенням провідних науковців сучасності, синергетична методологія, заснована на загальних закономірностях систем, що самоорганізуються, буде відігравати ключову і все зростаючу роль. Як зазначають дослідники синергетичних принципів в освіті Г. О. Котельников, І. О. Ільєєва, бачення синергетикою світу і людини як складних систем, що самоорганізуються і знаходяться в ситуації системно – цілісної єдності, дозволяє визначити наступні напрямки реалізації принципів синергетики в освіті. У змісті освіти – це формування основних понять синергетики через знайомство зі світом складних нелінійних систем, визначення цих понять і перенесення їх на інші галузі знання (соціального, економічного, гуманітарного). Тим самим стираються кордони між предметами навчального циклу, процес спрямований не на збільшення кількості інформації, а на побудову і вивчення універсальної моделі розвитку. У результаті такого підходу формується цілісна система знання, що визначає світогляд нового типу, що забезпечує успішне орієнтування учня у швидкоплинних соціальних умовах. В організації освітнього процесу принципи синергетики дозволяють – створити освітні програми як образи розвитку, як зміни відносин між суб'єктами освітнього процесу, своєрідного шляху поетапного проходження суб'єктом навчання через освітній простір. Тим самим створюється основа для безперервності освіти і наступності її етапів [2: 45].

За визначенням В. І. Аршинова, С. П. Капіці, С. П. Курдюмова, Г. Г. Малінецького, синергетика виступає центром інтеграції різних наук і культури суспільства в цілому, а синергетичний підхід ініціює ідеї і методи концептуального осмислення саморозвитку і самоорганізації природного і соціального буття. "З потреби в інтеграції наук виросла синергетика, яка припускає, що будь-яке явище треба розглядати в багатомірності, нелінійності, і в цьому значенні зрозуміти різноманіття шляхів розвитку природи і суспільства" [2: 33].

У сучасних дослідженнях синергетичний принцип організації поширюється на моделі творчості і мистецтва. Ці дослідження дозволяють розглядати мистецтво як продукт процесу саморозвитку і самоорганізації суспільства. Мистецтво формує єдність свідомості людей певної епохи, загальні уявлення про світ, упорядковує міжособистісні відносини, взаємозв'язки і взаємодію людей. Водночас, воно є необхідною умовою і засобом сходження людини до вершин культури, а також виступає своєрідним барометром, що вимірює ступінь гуманності і моральності суспільства, його розуміння краси і гармонії.

Саме тому синергетична пізнавальна парадигма відкриває можливість глибше і тонше, ніж це можна було зробити колись, розкрити закономірності становлення, розвитку сучасного динамічного стану художньої свідомості і художньої культури, оскільки тут діють ті ж самі закономірності нелінійної структури розвитку даних систем. "Ця ж методологія застосовується і є плідною при вивченні процесів

найбільш вузьких масштабів, які розглядаються естетикою і психологією художньої творчості – творчої біографії митців і "біографії" конкретного твору мистецтва, оскільки і названі процеси є формами розвитку складних систем і керуються тими ж силами – постійними переходами від набутої гармонії до її руйнування у свідомості художника й виявляються у створених ним ескізах, чернетках рукописів, репетиціях Це породжує хаос різні можливості його подолання, а вибір оптимального рішення ... постає у свідомості художника образом завершеного твору" [2: 40].

Отже, синергетичний підхід лежить в основі інтеграційних процесів у галузі освіти, що повинні допомогти розв'язати протиріччя між змістом освіти, відбитим у програмах, підручниках, навчальних посібниках, і проблемами розвитку особистості, вихованням "людини культури" [3: 15]. Зв'язки встановлюються не лише в предметності і змістовності освіти, але й у діяльнісному, соціальному, культурному контекстах. Інтеграційні зв'язки в результаті повинні встановитися в свідомості того, хто навчається, та у його предметній і розумовій діяльності. Тому є всі підстави говорити про інтегративне мислення, під яким ми розуміємо мислення з високим рівнем синтезу вербального й образного компонентів. При цьому вербальне мислення пов'язане з домінуванням лівої півкулі функцій людського мозку, образне – з перевагою функцій правої півкулі.

Інтеграційні процеси розумової діяльності вимагають від навчального процесу включення всіх рецепторів, відповідальних за сприйняття, подачу, кодування інформації у вигляді образів, форм, тощо. Взаємодія зору, слуху, нюху, дотику й інших почуттів у процесі сприйняття й аналізу мистецького твору визначається як синестезія "співвідчуття", "перетинання почуттів". Цей психолінгвістичний термін був засвоєний мистецтвознавством, культурологією, методикою викладання мистецтв і літератури і характеризується неподільністю різних форм людського існування, а також є дотичним до теорії синкретизму, психофізіологічні основи якої були концептуально розроблені в працях А. Веселовського й А. Потебні. Наприкінці XIX – початку XX ст. проблема синестезії була пов'язана з розробкою теорії звукового символізму (М. Граммон, Л. Мішель, А. Рембо, Ш. Бодлер, В. Брюсов, К. Бальмонт, А. Білий). Пізніше вона досліджувалася в роботах вітчизняних (Л. С. Виготський, А. Р. Лурія, С. В. Воронін) і закордонних психологів і психолінгвістів (Р. Якобсон, Л. Тейлор, Ж. Дарк).

Висновки. Інтеграція різних видів мистецтва, дисциплін художньо-естетичного циклу та її впровадження як структурної та смислоутворюючої технології потребує особливих умов:

- спроможність майбутнього викладача дисциплін художньо-естетичного циклу досягнути та якісно подати художньо-педагогічний матеріал, організувати інформаційний потік згідно із законами художньої драматургії, володіти практичними навичками піднесення мистецьких творів;

- інтеграція мистецьких дисциплін та дисциплін художньо-естетичного циклу може здійснюватися на базі домінуючого предмету (як наприклад, у програмі Кабалевського "Музика"), поєднання двох та більше рівноправних інтегрантів (як у програмі Б. Неменського "Образотворче мистецтво та художня праця") та на смисловому рівні, об'єднуючи декілька навчальних дисциплін у блок-модуль (як це здійснюється у програмі Л. Масол "Мистецтво", коли тематично об'єднуються дисципліни "Музичне мистецтво" та "Візуальне мистецтво");

- інтегровані заняття, присвячені культурним здобуткам народів світу, історичним епохам, культурі рідного краю мають інтегрувати не тільки дисципліни художньо-естетичного циклу, а й знання з інших галузей: історії, філософії, географії, релігієзнавства, етнографії тощо.

Виникнення інтеграції – результат високого рівня реалізації між предметних зв'язків, що припускають не просто контакти, комунікацію предметів, найчастіше в якій-небудь одній області знань, а встановлення глибинного зв'язку, оскільки вона ґрунтується на загальних для декількох предметів наукових ідеях, концепціях, які дають цілісне уявлення про людину, світ, культуру. Ціль такого поєднання – накопичення системи знань і цінностей, "занурення" у певну культурну епоху, діалог з нею, досягнення її картини світу і людини в знаках, символах, образах, моделях буття.

Застосування феномену інтеграції дисциплін художньо-естетичного циклу набуває особливого значення у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. Адже важливим елементом професійної підготовки є формування художньо-образного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва. А невід'ємною складовою художньо-образного мислення є оригінальність, яка розкривається через створення суб'єктивно нового продукту, не схожого на вже існуючі. Оригінальністю можна вважати: формулювання незвичайних відповідей, уміння інтуїтивно передбачати і пропонувати нетрадиційні підходи та методи розв'язання поставлених завдань, надавати новизни ухваленим рішенням; виявляти основні властивості об'єктів і явищ та пропонувати нові можливості їх використання, уміння доносити до слухача незвичні образи; застосовувати авторські техніки виконання творчих завдань.

Оскільки творча уява і фантазія поряд із творчим художньо-образним мисленням відіграють важливу роль у кожному творчому процесі, особливо важливе їхнє значення і в музично-інтерпретаційній діяльності, яка присутня на кожному занятті з основного музичного інструменту.

В процесі сприйняття й інтерпретації музичного твору у свідомості студента з'являються нові

комбінації думок, образів, почуттів, уявлень, асоціацій. У зв'язку з цим усі видатні музиканти-педагоги, перш за все, намагалися активізувати мисленеву діяльність учня, адже за допомогою мислення активізується і творча діяльність, яка є необхідною умовою розвитку креативних здібностей. Феномен інтеграції дисциплін художньо-естетичного циклу відіграє роль інтенсифікатора усіх набутих когнітивних умінь та навичок, надає можливість задіяти потенційні можливості особистості, увесь досвід художньо-педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Котельников Г. А. Теоретические основы синергетики : [учебное пособие] / Г. А. Котельников. – Белгород : БелГТАСМ, 1998. – 128 с.
2. Аршинов В. И. Синергетика как феномен постнеклассической науки / В. И. Аршинов. – М. : Наука, 1999. – 203 с.
3. Доманский В. А. Литература и культура : [учебное пособие] / В. А. Доманский. – М. : Флинта : Наука, 2002. – 368 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kotel'nikov G. A. Teoreticheskie osnovi sinergetiki [Theoretical Foundations of Synergetics] : [uchebnoe posobie] / G. A. Kotel'nikov. – Belgorod : BelGTASM, 1998. – 128 p.
2. Arshinov V. I. Sinergetika kak fenomen postneklassicheskoi nauki [Synergetics as a Phenomenon of Post-Nonclassical Science] / V. I. Arshinov. – M. : Nauka, 1999. – 203 p.
3. Domanskyi V. A. Literatura i kultura [Literature and Culture] : [uchebnoe posobie] / V. A. Domanskyi. – M. : Flinta : Nauka, 2002. – 368 p.

Плотницкая О. В. Использование феномена интеграции дисциплин художественно-эстетического цикла в профессиональной подготовке будущих учителей музыкального искусства.

В статье рассматриваются основные составные части понятия феномена интеграции дисциплин художественно-эстетического цикла. Также раскрыта сущность синергетических принципов в современном образовании и искусстве, которые заключаются в видении синергетикой мира и человека как сложных самоорганизующихся систем, находящихся в ситуации системно – целостного единства. Поданы приемы использования интеграции дисциплин художественно-эстетического цикла на занятиях по основному музыкальному инструменту.

Ключевые слова: феномен интеграции дисциплин художественно-эстетического цикла, синергетика, музыкально-исполнительская деятельность, профессиональная подготовка, будущий учитель музыкального искусства.

Plotnytska O. V. Application Integration Phenomenon Disciplines of Artistic and Aesthetic Cycle in the Training of Future Teachers of Music.

The article examines the main components of the phenomenon concept of integration subjects of artistic and aesthetic cycle. Integration of subjects of artistic and aesthetic cycle allows each individual to recreate the look at the modern world through the eclectic culture, society and personal experience. The article focuses on the philosophical basis of integration – synergetic, also the essence of synergistic principles in modern education and art. Material research topics allowed to select these areas of integration that can be used in art pedagogy: the formation of complex interdisciplinary problems and areas of research; transfer of ideas, laws, principles, concepts and knowledge from one industry to another during their interaction; using conceptual apparatus, methods and tools of one other art form; universalization of language arts; blocks the emergence of science (engineering, mathematical, natural, humanitarian) and establishing the relationship and interaction between the sciences that make these units; convergence of basic and applied sciences, theoretical and empirical; develop general and specific research means, methods and forms of knowledge and activities; strengthening the role of integrative philosophy; the creation of new educational technologies in pedagogy of art. Integration of subjects of artistic and aesthetic cycle implements as structural and meaning creating technology requires special conditions: the ability to understand the future of teacher quality and give artistic and educational material, organize the flow of information in accordance with the laws of artistic drama, have practical skills elevation works of art; it can be based on the dominant subject, a combination of two or more equal parts and the semantic level, combining several disciplines in power module, when combined thematically discipline; integrated classes devoted to the cultural achievements of the world, historical eras and culture of his native land must integrate not only the discipline of artistic and aesthetic cycle, and knowledge from other fields: history, philosophy, geography, religious studies, ethnography.

Key words: integration of disciplines phenomenon of artistic and aesthetic cycle, Synergetic, musical performance, training, future teacher of music.